

Spor etter fisk, datamaskiner, ord og tid

Thomas Hylland Eriksen

I et par-tre år har jeg skrevet en månedlig spalte i *Magasinet*, Dagbladets lørdagsbilag. Tanken bak spalten er at samfunnsvitere skal bruke sine fagkunnskaper på andre måter enn de er vant til. Ideen er ... glimrende. Sjangeren er mini-essayet. Maksimumslengde er 5000 tegn. Det er vanskeligere å skrive kort enn langt, og jeg bruker nesten alltid like lang tid på å stryke som på å skrive. Her er noen spor. Jeg husker ikke nøyaktig når de stod på trykk, og derfor er listen alfabetisk og ikke kronologisk. Mer kommer når jeg får ryddet i harddiskene mine.

Oktober 2007
THE

I begynnelsen var musikken

Det er kanskje riktig at et bilde kan si mer enn tusen ord, men da er det like riktig at et ord kan si mer enn tusen bilder. Og hva sier musikken?

I likhet med mange andre, har også jeg fra tid til annen forsøkt å skrive om musikk. Det har sjelden gått særlig bra. Å beskrive musikk er som å male om en avhandling. Før eller siden støter man på en usynlig vegg, der verbalspråket slutter og musikken begynner på den andre siden. Det er lett å si hva noe ligner på («Oasis lyder som Beatles en dag Paul lå hjemme med influensa»), eller å forbinde musikk med en sinnstemning («Chick Coreas plater er optimistiske»). Det er enkelt å finne adjektiver som forteller at en bestemt musikk er sær, eksentrisk, blytung, kompleks, florlett, lyrisk, dramatisk eller til og med glad, eller at en bestemt dirigent eller produksjon gir musikken et «mekanisk» eller «fyldig» preg. Når man må beskrive rar musikk, kan man prøve seg med en kombinasjon av karakteristikker («Det belgiske prog-ensemblet Univers Zéro lyder som en suicidal Bårtok akkompagnert av Black Sabbaths rytmeseksjon på speed»).

Men fremdeles skraper vi bare i overflaten. For at verbale beskrivelser av denne typen skal gi mening, må leseren og skriveren tilhøre et lytterfellesskap der man på forhånd, med referanse til musikk alle er fortrolige med, er blitt enige om noen standardkarakteristikker.

Det blir sagt at et bilde sier mer enn tusen ord, sikkert av en billedkunstner eller fotograf. Mot dette synet går det an å innvende et ord også kan si mer enn tusen bilder, det gjelder bare å finne det rette ordet. Danserinnen Isadora Duncan forklarte en gang at «hvis jeg kunne si det, hadde jeg ikke trengt å danse det». Det finnes mange slags språk, eller kommunikative systemer om man vil, og det er ikke alltid mulig å oversette mellom dem. Visse ting kan bare sies gjennom dans, andre ting med bilder -- og så er det altså musikken.

Noen av dem som forsker på menneskets evolusjon betrakter musikken som en unyttig luksus som ikke har gitt våre forfedre en eneste fordel i kampen for å overleve. De må ha sett for seg steinaldermennesker med bambusfløyter og geiteskinn, som forlystet seg under en pust i bakken etter dagens mammutjakt.

Heldigvis finnes det mer fornuftige forskere, som har sett hvordan musikk og verbalspråk glir over i hverandre, at det ene begynner der det andre slutter, og at vi hadde vært åndelig vingeklippet uten musikk. I boken *The Singing Neanderthals* beskriver arkeologen Steven Mithen hvordan det kan ha gått til at musikk og språk skilte lag for noen titusener av år siden.

I begynnelsen var alt musikk. Så kom verbalspråket med sin særegne form for tinglighet og presisjon, og etter en stund, en laaang stund, var språket og musikken klart adskilt fra hverandre i de fleste kulturer. Musikken lå i bunnen, og den tar fremdeles over der verbalspråket kommer til kort.

Det finnes ingen kjent kultur som ikke har hatt musikk. Opprinnelig ble den trolig brukt både i kombinasjon med dans, altså i ritualer, og til å «snakke» med. Om vi kan forstå den på tvers av kulturforskjeller? Tja, mange tenåringsforeldre vil si at det iallfall er umulig å forstå musikk innen samme kultur. Da jeg var i slampealderen, hørte mine foreldre bare støy fra gutterommet mens jeg satt og lyttet til Deep Purple-organisten Jon Lords sublime akkordprogresjoner.

Indisk kunstmusikk gjengir på sin måte, i sitt språk, den intrikate indiske kulturen. Det vi i Vesten kaller mikrointervaller er vanlige der, altså forskjeller som er mindre enn halvtoner. Vår skala består av tolv toner; i India har de mange flere. Til gjengjeld har vi langt flere instrumenter i europeisk kunstmusikk. Et partitur for symfoniorkester kan inneholde femti stemmer eller mer. Der ligger vår kompleksitet.

Det er fullt mulig å forstå fremmed musikk, men av og til kan det være like vanskelig som å lære et eksotisk språk.

Mithen og andre som skriver om musikk hos det tidlige mennesket, har lagt merke til at spebarn ser ut til å ha en medfødt musikalitet, som avtar etter hvert som de vokser opp og blir besudlet av språket. I våre samfunn er det bare én av ti tusen som har absolutt gehør, altså er i stand til å gjenkjenne en bestemt tone (i land med tonespråk, som Vietnam, er dette noe vanligere), men blant små barn er egenskapen mindre sjelden. Blant høytfungerende autister (med Aspergers syndrom) er absolutt gehør også relativt utbredt. Dette tyder på at musikken kommer før språket, at språk bygger på musikk og ikke omvendt.

En av de beste beskrivelsene av musikk jeg kan huske å ha lest, stod i *Nye Takter* for over tyve år siden. Der lette Jan Arne Handorff etter ord som kunne forklare hvordan The Residents' nye, hypereksentriske plate hørtes ut. Han valgte å beskrive sin trang, når han hørte platen, til å iføre seg en tweedjakke han hadde arvet etter sin far, for deretter å redegjøre i en viss detalj for jakkens beskaffenhet. Musikken er jo uansett sitt eget språk, og da kan man like gjerne sammenligne den med en tweedjakke som noe annet.